Јана Алексић

УНУТРАШЊЕ ПРОШИРЕЊЕ ПОДРУЧЈА РОМАНЕСКНЕ ИЛУЗИЈЕ

Владимир Вујовић: *Разговори с Вјештицом*
Суматра издаваштво, Шабац, 2025.

Романескно остварење Владимира Вујовића *Разговори с Вјештицом* истиче се аутентичним приповедним изразом посредством којег су изложени конститутивни чиниоци једне имагинарне уметничке биографије. Приповедајући о ситуацијама у које га је живот поставио, као и о властитим одлукама и изборима, јунак романа, сликар Вид Латиновић, у серији од десет фиктивних интервјуа, вођених у распону од 1980. до 2019. године, гради свој наративни идентитет. Разговоре, настале различитим поводима, питањима и запажањима умешно усмерава новинар Адам Вјештица, добар познавалац Латиновићевог стваралаштва. Они су забележени у периодици, на радију или подкасту. Њихов формат одређен је временом убрзаног протицања, које, у назначеном периоду, прати и технолошко узнапредовање штампаних и електронских медија.

Без обзира на форму, интервјуи у нарацији служе као мизансцен, дијалошко поље за испољавање токова јунакове сложене уметничке свести. У њима се јасно очитавају елементи поетике књижевних разговорâ, то јест разговорâ са ствараоцем, ослоњеног на увид Френсиса Бејкона: „Најдостојнија улога у разговору јесте у његовом покретању, а по-

том у усмеравању и прелажењу на нешто друго; јер човек тада води коло". Дијалектиком питања и одговора у причу бивају уведени комуниколошки, социопсихолошки и антрополошки аспекти, као што се оцртава духовни профил учесникâ у разговору. Међутим, иако поетика књижевног разговора подразумева асиметрични дијалог, у којем онај који пита и слуша заузима мање простора од оног који одговара, у овим разговорима питалац ипак није неутралан и невидљив, већ одаје своје идеје и заузима афирмативан став према свом саговорнику. Тако и питања, ако узмемо у обзир увид Јована Пејчића, „не искушавају никад само упитаног и оно што је у питању, већ и субјекте питања самих, доводећи, на тај начин, и њих у питање". Вујовић се определио да у жижи читалачке пажње буде испитаник, Вид Латиновић, док интервјуер својом активношћу ту пажњу одржава. Књижевна природа самог разговора, вођеног и написаног књижевним средствима указује на то да ово остварење припада оригиналној литерарној креацији.

Роман, због своје форме, у наш књижевни видокруг, између осталих, призива Платонове дијалоге, Екерманове *Разīоворе са Гēтеом*, Андрићев *Разīовор са Гојом*, те *Разīоворе с Јосифом Бродским* Соломона Волкова. У традицију разговорâ, пре свега нефикцијских, спада и књига интервјуа са Данком Поповићем из 1990. године, *Време лажи*, у којој писац луцидношћу поетички самосвесног аутора, али и интелектуалца дубље загледног у историјске процесе свога народа, разложно и елокветно Зорану Петровићу излаже своја ауторска упоришта.

Поставка серије интервјуа у Вујовићевом роману – који до краја остаје у домену фикције – поред приповедних изискује и увођење есејистичких пасажа у којима ће јунак, слој по слој, растворити своје виђење уметности, расветлити кључне догађаје у животу и појединости које су њему важне, и оформити становишта о унутрашњој и спољашњој стварности. Комбинацијом приповедних и есејистичких елемената опредмећује се метафора „љуштити лук" Гинтера Граса и раскрива личност уметника у својој јединствености и пуноћи. Континуирним и приљежним бележењем и приређивањем фикционалних разговора Адам Вјештица наводи читаоца на утисак о њиховој веродостојности, док Вујовић у улози више инстанце писца спретно користи борхесовски поступак измишљања референци и извора. На пример, илузији приљежног приређивачког

рада доприносе напомене на почетку сваког поглавља, пренетог интервјуа у виду фуснота, као и уводно и закључно поглавље. Латиновићев живот ситуира се на прелазу епоха, а његов уметнички опус у један од магистралних токова модерног сликарства.

Тако изведеном мистификацијом долази до унутрашњег проширења подручја романа као књижевне врсте. Одабраном наративном формом Вујовић баштини једну од кључних одлика модернистичког концепта кратког романа, а што је нелинеарно, фрагментарно приповедање. Сагласно опредељењу да се прикаже субјективна свест јунака, уједно и приповедача у првом лицу, као и да се у његовој личности потражи стожер приче, фрагментарност бива изведена посредством питања и одговора. И до спољашњих чинилаца, па и самог хронотопа долази се кроз јунакову нарацију, док њен формални оквир поставља Адам Вјештица. У тако конципованом (ауто)биографском наративу једног уметника „собом самим" могу се препознати и елементи аутофикције, управо зато што је приповедање догађаја препуштено на милост и немилост непоузданог приповедача. Он на светло разговора износи исечке приче по својој вољи. Вујовић се жанровски, па и филозофски поиграва са границама стварног и имагинарног, јер лаж може бити изједначена са имагинацијом, а тиме и са измишљањем, домаштавањем, надодавањем, скривањем и прећуткивањем. Поступак мистификације до високог степена бива доведен на завршетку једног од интервјуа, где Вјештица Латиновића отворено пита: „Често лажете?", и добија одговор „Више од неког просека, вероватно", док на питање: „Лагали сте и у нашим разговорима?", Латиновић без задршке одговара: „Не бисте веровали колико."

Дијалошки облик нарације уметнику-наратору потпомаже да пред својим пажљивим и истрајним слушаоцем-наратером подастре и естетички и етички и духовни посед уметничке егзистенције и да пружи своје, колико самосвојно, толико и хуманистички универзално виђење обе стварности. Чврста спрега између идеје и форме на којој Владимир Вујовић у овом роману инсистира испоставља се као неопходан, а оправдан предуслов за високу естетску оствареност саме приче.

Будући да је позив јунака ликовна уметност, у романескној причи је изражен метапоетички слој. Он не служи само излагању поетике, већ и томе да се испрате фазе,

промене и домети јунаковог самоосврта, последично и његове интимне филозофије стваралаштва као смисаоно неотуђивог дела живота. Премда је Латиновић противник психологизирања уметничког поступка, не устручава се да предочи своје тренутне или континуиране стваралачке преокупације или да појасни поједина своја дела. Кроз призму метапоетике, тачније аутопоетике, образложен је и један од првих већих уметничких пројеката на којем ради током седамдесетих година прошлога века – премештања манастира Земне услед изградње хидроелектране Ждрijело и осликавање фресака на новом месту. Алузијом на старогрчки митолошки парадокс парцијалног и поступног обнављања Тезејевог брода – „Ако заменимо све делове брода један по један, да ли је то и даље исти брод?" – симболички се назначује дилема о томе да ли се премештањем цркве Земна по истом принципу, део по део, обнавља постојеће или гради ново дело. Тиме се, уједно, наговештава и чвориште биографске реконструкције и идентитетске рефигурације јунака овога романа.

Циклуси *Земне ствари*, *Куће у покрету*, *Сатурналије*, *Подземна песма*, *Динамика облака*, циклус о Богородици или слике попут *Стратешког освајања планине Мурмур* или *Близанци* означавају поједине етапе у Латиновићевом животу и имплицитно указују на његову актуелну позицију у уметничком свету. Поред искуства, инспирацију за сликање Латиновић проналази у књижевности, будући да се представља као страствени читалац. У причи се с времена на време помену нека од звучних имена светске књижевности. Јунак, на пример, не скрива да је за настанак познијег циклуса *Подземна песма*, поред једне животне епизоде заслужан и утицај *Чаробног брега* Томаса Мана. Сусрет са познаницом и будућом супругом, једином љубављу свога живота, Корином Чађеновић, антиципираће њихов читалачки сусрет унутар исте лектире – Кафкиног *Преображаја*. Неминовна је тематско-мотивска асоцијација на роман Горана Петровића *Ситничарница „Код срећне руке"* у којем се посредством фантастичког сижеа предочава историјска протежност фикцијских наратива и формулише својеврсна апологија читања. Међутим, за разлику од Петровићевих јунака који своју љубав проживљавају унутар могућег фикционалног света литературе, емотивни расплет Вујовићевог љубавног пара одвија се ван прочитаног

књижевног текста. У причи се такође провуку и уметнику важни стихови појединих песника, попут, на пример, Паула Целана. Писац допушта да читалац уочи везу између поетске слике и ликовне представе, односно могућност транспозиције елемената из књижевног у ликовни медиј, и да схвати значај који наративност и симболизација заузимају у Латиновићевом поетичком одређењу. Поред слике на платну и слике у речи, привлачи га и слика у времену. У филму се на махове, мада безуспешно, окушава, што га утврђује у уверењу да је, приоритетно – сликар.

Међу запаженијим темама које у аутопоетичким пасажима Латиновић елаборира јесте таштина модерног уметника. Она се понајпре разоткрива у дотицају са сакралним простором. Радо прихваћен изазов одсликавања унутрашњости цркве Светог Јована подигнуте на темељима старе цркве у брдима Боке, на позив пријатеља, монаха Захарија, прерашће у катарзично искуство загледаности у понор властите сујете, искушења која прате модерног уметника индивидуалисту: „Учинио сам грех, из своје заслепљујуће гордости, замишљајући да сам зограф Јован или Андреј Рубљов, не схватајући да су ти људи радили без икакве представе о индивидуалном таленту, у временима када ни индивидуалност ни таленат нису били тема о којој се размишљало, некмоли генијалност. Сурвао сам се у поноре таштине и тек се полако успињем."

Да би што уверљивије одсликао уметнички и животни портрет Вида Латиновића, Вујовић конструише неколико врло упечатљивих личности са којима јунак, мањим или већим наративним целинама, изграђује динамичне и комплексне односе. Ту је најпре његова тетка, потоња мајка из Србије, одважна и самостална жена, која у тешким послератним годинама и у патријархалној средини, сама одгаја мушко дете. Потом дечак Мијо, Латиновићев школски друг и потоњи кум, са зечјом усном као доминантном физичком карактеристиком, чији ће цртеж Латиновић у школи потписати као свој, и тој ситној подвали захваљујући, уписати ликовну школу. У Латиновићевим познијим годинама присутан је Мијин син Дарко, који, без обзира на то што на сумњив начин долази до прихода, остаје његов привржени пријатељ. Један од литерарно остваренијих ликова у роману је Грузијац Гела Гелашвили, ситни преварант са којим Латиновић другује током боравка у Паризу. Мисти-

чне околности његовог трагичног завршетка Латиновићу у годинама сентименталног васпитања доносе грубо, али потребно, спознање игре светлости и сенке у људском животу, игре са неизвесним, па и трагичним исходом. За Латиновићеву личну и уметничку самоспознају, међу личностима са којима гради динамичне и комплексне односе и које уносе типолошки колорит у причу – велику улогу одиграва монах, потоњи игуман Захарије, његов париски пријатељ, истрајни саговорник, али и фигура која је сликарево духовно огледало. Захаријева интелектуална ширина и духовна дубина Латиновићу отварају нове димензије и модусе самопромишљања. Коначно, посебно место у биографији књижевног јунака заузима Корина Чаћеновић, која ће од енигматичне читатељке Латиновићу драге лектире у средњој школи и познанице у париском трагању за уметничким изразом, постати његова животна сапутница и најважнија узданица. Свака од ових личности, на свој начин, према своме улогу у нарацији или месту које заузима на Латиновићевој психолошкој и емотивној лествици, доприноси одсликавању распона његовог уметничког талента и замаха, али и карактерних лимита.

Поред задирања у пределе душе свога јунака, Вујовићу је стало и да назначи обрисе историјског миљеа у којем долази до преломних момената личне Латиновићеве самоспознаје, то јест спознаје властитог порекла и идентитета. Причом су отуда обухваћени догађаји страдања Срба на простору Независне Државе Хрватске и окупација Црне Горе од фашистичке италијанске војске у Другом светском рату, као и исходи рата за југословенско наслеђе, вођеног у првој половини деведесетих година прошлога столећа на подручју данашње Босне и Херцеговине. Од једног од раних исказа „…празнина корена и даље зјапи као средишња тајна мог бића", и увида: „Некакву породичну историју пуну празнина, нејасноћа, замагљености и противречности успео сам током година некако да саставим од парчића ископаних и скупљених са муком и осећајем да се са сваким новим сазнањем открива још једна пукотина, тамна и злокобна" – Латиновић пред крај живота, када покушава да изведе још покоју уредничку интервенцију у сопственој причи, сасвим случајно, долази до нових података о својим родитељима, што ће се пресудно одразити на напор реконструкције његовог идентитета. Међутим, да би спознање

идентитетских чворишта у уметниковом самопосматрању и исповедању довело до његове суштине, па и прихватања, да би се из спољашње, фактичке стварности, пропустило до најинтимнијег дела бића – неопходна је уметност. Зато су његови последњи радови посвећени Богородици. Мариолошки мотиви, чије извориште лежи у представи Успења Пресвете Богородице у Дечанима, повезује оно дубоко лично и човечанско: минули а за живота неприсвојени лик своје мајке са симболичком фигуром Мајке Господа Исуса Христа и Мајком света. У томе се крије његова потреба за искупљењем и искрено, али тихо потраживање самилости и разумевања. Ослонац, егзистенцијални и психолошки, имао је и пре сазнања о њему. Сликањем покушава да га изнова призове. Ипак, иако се наративни круг можда и затвара, Вујовић значењске и идејне линије намерно оставља неразрешеним, имајући на уму мисао да, у коначници, сами бирамо у шта ћемо веровати. Тако и читалац може да оклева у томе да ли ће веровати приповедачу, склоном кривотворењу чињеница и измишљању, па ће његову причу-исповест разумети тек као једну верзију његове биографије, што је жанровска одлика мемоарске и аутобиографске прозе.

У обиљу занимљивих експлицитно поетичких ставова проналазимо један који се тиче Латиновићевог односа према властитом раду. Половично задовољство завршеним делом у његовом случају служи као разлог да га не уништи, а незадовољство као мотивација за поновно стварање, за истрајавање на уметничком путу. Када би у потпуности био задовољан остварeним, не би више ни сликао: „Довољно задовољан да слику не уништим. Довољно задовољан да могу да прихватим да изађе пред људе. Али не у потпуности задовољан. Никада то нисам. Ако икада дође дан када ћу бити у потпуности задовољан неком својом сликом, биће то дан када ћу престати да сликам." Не смемо, притом, занемарити имплицитно правило у књижевности, па и свеколикој уметности, а које изриче Иво Андрић, „да је писцу готово немогуће сликати другога а да притом не дâ и сам свој портрет, или бар неку црту од њега. Дајући друге, ми се одајемо". Можемо се, стога, запитати да ли се иза појединих Латиновићевих ставова и исказа о уметничком позиву и самом процесу стварања, а можда управо иза цитираног, крије и Вујовићево разумевање сврхе пи-

сања и књижевног постигнућа. Не само због досадашње рецепције романа и награде *Данко Поповић*, већ због високе уметничке вредности приче, вредности која оправдава егзистенцију писца и књижевности, овде и сада, Владимир Вујовић има поприлично много уверљивих разлога за задовољство, али оно које, и мимо пишчевих очекивања и задатих скрупула, у себи садржи позив за даље развијање свога несумњивог приповедачког талента.